

Voortgangsrapportage stelselvernieuwing rechtsbijstand juli-december 2022

Leeswijzer

Gedurende de looptijd van het programma stelselvernieuwing rechtsbijstand wordt de Tweede Kamer ieder half jaar geïnformeerd over de voortgang van het programma.¹ Deze rapportage betreft de periode van juli 2022 tot en met december 2022. In het eerste hoofdstuk wordt de stand van zaken rondom de pilots geschetst. In de hoofdstukken 2 tot en met 4 wordt gerapporteerd over de stappen die zijn gezet ten aanzien van de versterking van de eerste en tweede lijn en een burgergerichte overheid. Deze voortgangsrapportage sluit af met een paragraaf over de financiën.

Belangrijke mijlpalen

In onderstaande voortgangsrapportage wordt de voortgang geschetst van het totaal aan lopende maatregelen en activiteiten die worden ontplooid onder de vlag van de stelselvernieuwing rechtsbijstand. De volgende mijlpalen uit het afgelopen halfjaar verdienen een bijzondere vermelding:

Eerste lijn:

- Het Juridisch Loket lanceerde zijn nieuwe visie op dienstverlening.
- Bellen met het Juridisch Loket is per 1 januari 2023 gratis via een 0800-nummer.

Tweede lijn:

- De zogenoemde jonge-aanwasregeling voor advocaat-stagiairs is in 2022 verlengd.
- De reiskostenvergoeding rechtsbijstandsverleners wordt aangepast.

Burgergerichte overheid:

- De recent verschenen bloemlezing 'Een beschikkingenfabriek' biedt waardevolle inzichten in procedures tussen burger en overheid en het procedeedrag van de overheid.

¹ De Tweede Kamer ontvangt ieder halfjaar een brief over de voortgang ten aanzien van de vernieuwing van het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand. Een afschrift hiervan wordt aan de Eerste Kamer gezonden.

Inhoudsopgave

1. Stand van zaken pilots.....	5
1.1 Afronding van de pilotfase: rapport 'Inzicht in Pilots Rechtsbijstand'.....	5
1.2 Overkoepelende analyse pilots	6
2. Voortgang versterking en verbreding eerste lijn	7
2.1. Ontwikkelingen bij het Juridisch Loket.....	7
2.2. Informatie en advies is beter toegankelijk voor iedereen	8
2.3. De eerste lijn stelt een diagnose en adviseert over de vervolgstappen.....	8
2.4. De eerste lijn lost meer problemen op, zodat minder geschillen escaleren.....	9
2.5. Lokaal is de fysieke eerste lijn beter bereikbaar voor burgers die hulp het hardst nodig hebben	9
2.5.1. POK-middelen en programma Robuuste rechtsbescherming.....	9
2.5.2. Toegankelijker dienstverlening	10
3. Voortgang versterking van de tweede lijn.....	10
3.1. Verbeteren kwaliteit rechtsbijstand	11
3.2. Adequate vergoedingen en een doelmatig stelsel.....	12
3.3. Experiment rechtshulp pakketten voor echtscheidingen	13
3.4. Pilots wijkrechtspraak (Eindhoven en Rotterdam)	13
3.5. Actuele beleidsthema's	14
3.5.1. Aanbod sociale advocatuur	14
3.5.2. Jonge aanwas.....	14
3.5.3. Maatschappelijke bijdrage gehele beroepsgroep	15
3.5.4. Aanpassing kilometervergoeding	15
3.5.5. Inzet paralegals/motie-Ceder	15
4. Voortgang Burgergerichte overheid	16
4.1. Project procedeedrag overheid.....	16
4.2. Onderzoeken Burgergerichte overheid	16
4.2.1. Onderzoek hoger beroepen ingesteld door bestuursorganen	16
4.2.2. Invoeringstoets verhoging proceskostenvergoeding in beroep en hoger beroep.....	17
4.2.3. Onderzoek naar oneigenlijk gebruik van de proceskostenvergoeding	17
4.3. Themabijeenkomst: de inzet van informele geschiloplossing en mediation in het bestuursrecht	18
4.4. Mediation na verwijzing door rechter.....	18
4.5. Lopende pilots en overige activiteiten.....	18
4.5.1. Juridisch dashboard Sociale Verzekeringsbank	18
4.5.2. Vervolg pilot Ontwikkeling digitaal bezwarenplatform gemeenten.....	19
4.5.3. Start SHARE – vind samen het alternatief	19
4.6. Samenwerking met andere initiatieven.....	19
5. Financiën	19

Bijlagen voortgangsrapportage:

- 1.1. Rapport 'Inzicht in pilots'
- 1.2. Boekje 'Over de drempel naar betere rechtshulp'
- 1.3. Bloemlezing over procedures tussen burger en overheid
- 1.4. Factsheet WODC-onderzoek hoger beroepen ingesteld door bestuursorganen.

1. Stand van zaken pilots

Zoals bekend wordt de beoogde stelselvernieuwing stapsgewijs en proefondervindelijk – via pilots en experimenten – vormgegeven. Deze lerende aanpak is tijdens de pilotfase van het programma in de praktijk gebracht. De pilotfase is per 31 december 2022 geëindigd. Dat markeert een belangrijke mijlpaal voor het programma. Sinds eind 2019 zijn onder de vlag van het programma ruim 30 pilots uitgevoerd. Daartoe behoren onder meer de pilots in het kader van de subsidieregeling van de Raad voor Rechtsbijstand (Raad) en de pilots van Divosa die zien op het versterken van de samenwerking tussen het sociaal en juridisch domein. Diverse samenwerkingsvormen, methoden voor geschiloplossing en digitale platforms zijn beproefd in verscheidene domeinen, waaronder het familierecht, conflictoplossing overheid, inkomen en wonen. Dit steeds in aansluiting bij de doelstellingen van de stelselvernieuwing, waaronder meer probleemoplossend vermogen aan de voorkant, verbeterde dienstverlening, betere en meer toegankelijke informatie voor iedereen en een responsieve en burgergerichte overheid. De afgelopen maanden is toegewerkt naar de afronding van de pilotfase en de overgang naar de volgende fase van het programma, de implementatie- en borgingsfase. Met de pilotfase is de nodige tijd gemoeid geweest. Door de coronamaatregelen liepen veel pilots vertraging op en kenden zij waar mogelijk een langere doorlooptijd.

De stelselvernieuwing betreft een complexe maatschappelijke opgave, gericht op het creëren van publieke waarde. Niet alleen op papier, maar ook en vooral in en met de praktijk. Gelet op de lerende aanpak van de stelselvernieuwing door pilots en experimenten, is het van groot belang dat deze aanpak voldoende tijd krijgt om zich volledig te ontwikkelen. Daarnaast vraagt een effectieve reflectie op de opbrengsten dat de pilots in hun totaliteit en in samenhang en met oog voor het hele stelsel kunnen worden beschouwd en geanalyseerd. Vervolgens zijn met een zorgvuldige implementatie capaciteit, systemen en structurele middelen gemoeid, hetgeen nauwgezet overleg met alle betrokken partijen vergt. Dit alles maakt dat het nemen van voldoende tijd en ruimte geboden is. Alleen zo kan toegewerkt worden naar een robuuste en duurzame stelselvernieuwing. Niet via een top-downbenadering vanuit de spreekwoordelijke ivoren toren, maar door verandering van binnenuit met wat er in de praktijk werkt vóór en dichtbij de rechtzoekende.

1.1 Afronding van de pilotfase: rapport 'Inzicht in Pilots Rechtsbijstand'

De pilots die in het kader van het programma stelselvernieuwing zijn ingezet, zijn zeer divers in organisatie, aard en timing. Bovendien lopen de pilots onder regie van verschillende bij het stelsel betrokken partijen. Mede door deze diversiteit ontbrak het aan een totaalbeeld van de geëxperimenteerde elementen en beoogde eindresultaten. Om gedetailleerd inzicht in én overzicht van de ontplooiende initiatieven te verkrijgen, is een analyse gemaakt van alle pilots die genoemd zijn in het overzicht dat als bijlage bij de zevende voortgangsrapportage is gevoegd. De analyse heeft geresulteerd in het rapport 'Inzicht in Pilots Rechtsbijstand', inclusief een bijlage met factsheets per onderzochte pilot. Het rapport met bijlage is bij deze voortgangsrapportage gevoegd (bijlage 1.1). Het rapport bevat als het ware een foto van de geëxperimenteerde werkwijzen en tussentijdse bevindingen en een duiding van enkele randvoorwaarden en aandachtspunten voor de borging en implementatie van werkzame elementen uit de pilots. Samen met de individuele evaluaties, die vanuit de pilots zelf in het eerste kwartaal van 2023 zullen worden opgeleverd, vormt dit rapport de basis voor de overkoepelende analyse van alle pilots in 2023 en tevens voor de besluitvorming over welke werkzame elementen een plek krijgen binnen het vernieuwde stelsel. Korthedshalve wordt naar de inhoud van het rapport verwezen en op deze plek volstaan met het uitlichten van een drietal gesignaleerde aandachtspunten.

Financiering en andere factoren bepalend voor vervolg

Uit het onderzoek blijkt dat het voor de meeste pilots nog geen uitgemaakte zaak is of de ontwikkelde werkwijzen/producten daadwerkelijk worden geïmplementeerd na de subsidieperiode. Een aantal factoren ligt hieraan ten grondslag, waaronder de beschikbaarheid van voldoende financiering, de nog op handen zijnde interne evaluaties en vertragingen. Aanbevolen wordt om te

bezien waar het nodig is die onzekerheid weg te (laten) nemen, als dat de voortzetting of het voortbestaan van een kansrijke werkwijze of product in de weg staat.

Privacy, IV/ICT en eigenaarschap aandachtspunten bij schaalvergroting

Privacy is een belangrijk aandachtspunt bij een bredere toepassing van werkwijzen en producten. Dat geldt ook voor de inzet van IV/ICT-middelen, bijvoorbeeld voor de vraag in hoeverre schaalvergroting knelpunten kan opleveren voor interoperabiliteit, informatiebeveiliging en ICT-architectuur. Verder is voor bepaalde pilots nog onduidelijk bij wie het eigenaarschap komt te liggen indien het een plek krijg binnen het stelsel, met name wat betreft het eventuele intellectuele eigendom. Dit kan van invloed zijn op de implementatie van bepaalde ontwikkelde werkwijzen of producten. De in het rapport genoemde aandachtspunten worden betrokken bij de overkoepelende analyse en waar nodig vertaald in aanvullende afspraken met de pilots.

Draagvlak en voldoende capaciteit belangrijk bij implementatie van werkwijzen

Uit het onderzoek komt verder naar voren dat draagvlak en commitment onder ketenpartners en binnen de betrokken organisaties voor een nieuwe werkwijze of nieuw product van groot belang zijn voor een succesvolle implementatie, maar niet altijd vanzelfsprekend zijn. Er is voldoende tijd en capaciteit nodig om een werkwijze goed onderbouwd en breed in de organisaties en werkprocessen te implementeren. Geadviseerd wordt deze belangrijke randvoorwaarde te betrekken in de implementatie- en borgingsfase.

Deze en andere aandachtspunten en aanbevelingen uit het rapport hebben een plek gekregen in de gesprekken die periodiek plaatsvinden met de bij het stelsel betrokken partijen. In dat verband zal onder meer nader worden uitgewerkt hoe de opbrengsten vanuit de verschillende pilots goed met elkaar in verbinding kunnen worden gebracht, elkaar kunnen versterken en in onderling verband gewogen kunnen worden. Hoewel de besluitvorming over eventuele stelselbrede inbedding van werkzame elementen uit pilots pas kan plaatsvinden na de uitvoering van evaluaties en een overkoepelende analyse daarvan – waarover meer onder paragraaf 1.2 – staat de praktijk niet stil. Zo constateer ik dat de ontwikkelde werkwijze binnen de pilot Rechtsbijstand Feijenoord (Hillesluis), die ziet op een betere aansluiting tussen het sociaal en juridisch domein op lokaal niveau, inmiddels met een beroep op de zogenoemde POK-middelen vanaf 2023 wordt voortgezet. Deze middelen zijn door het Rijk aan gemeenten verstrekt om onder meer de rechtsbescherming van kwetsbare inwoners te versterken. De pilot is hiermee een mooi voorbeeld van hoe de stelselwijziging en de versterking van de lokale rechtsbescherming hand in hand kunnen gaan. In dit verband wordt ook de pilot Huis van het Recht genoemd die tot 1 juli 2022 in Heerlen liep. Binnen deze pilot is de lokale samenwerking tussen verschillende maatschappelijke organisaties, de rechtbank, de gemeente Heerlen en het Juridisch Loket (Loket) beproefd met als doel het fysiek beter bereikbaar maken van de eerste lijn voor burgers die de hulp het hardst nodig hebben. De binnen de pilot ontwikkelde werkwijze is inmiddels onderdeel geworden van de reguliere werkwijze en zal ook onderdeel blijven van de lokale aanpak. Ook de pilots Wijkrechtbank Eindhoven en Wijkrechtspraak op Zuid (Rotterdam) worden onder meer gekenmerkt door breed draagvlak in het veld voor de bestendiging van de ontwikkelde aanpak en de wens van de betrokkenen om de werkwijzen in de reguliere werkprocessen permanent te borgen. In nauwe samenspraak met ketenpartners wordt gezien waar een dergelijke voortzetting aan de orde is. Hierin worden ook de evaluaties betrokken die in het eerste kwartaal 2023 vanuit de individuele pilots zullen worden opgeleverd.

1.2 Overkoepelende analyse pilots

Er zal een overkoepelend onderzoek worden uitgevoerd naar de opbrengsten van de uitgevoerde pilots door een externe, onafhankelijke en deskundige partij. Deze zal zich onder andere richten op de impact op de rechtzoekende, de bijdrage aan de doelstellingen van de stelselvernieuwing, kosten-batenanalyses, opschaalbaarheid van werkwijzen en neveneffecten voor ketenpartners. Daarbij is extra aandacht voor de versterking van de regionale samenwerking tussen lokale partijen. Hierin wordt ook nadrukkelijk het perspectief van zowel de rechtzoekende als de (rechts)wetenschap betrokken. De voorbereidingen voor deze overkoepelende analyse zijn in volle gang. Momenteel wordt hierover het gesprek gevoerd met het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum (hierna: WODC) om te bezien of, en zo ja op welke wijze zij vanuit hun

onafhankelijkheid en deskundigheid hierin een rol kunnen spelen. De overkoepelende analyse van de pilots zal naar verwachting in het derde kwartaal van 2023 gereed zijn.

2. Voortgang versterking en verbreding eerste lijn

Als het gaat om de toegankelijkheid van het recht, dan zijn goede, betrouwbare en toegankelijke nulde- en eerstelijnsvoorzieningen van groot belang. Iedereen met een vraag of probleem van juridische aard moet laagdrempelig ergens terecht kunnen voor betrouwbare informatie, een eerste inschatting van het probleem of een advies, en in sommige gevallen concrete hulp of ondersteuning. Hierbij geldt steeds het devies dat voorkomen beter is dan genezen.

Eerstelijnsvoorzieningen zijn gericht op het voorkomen van escalatie van problemen en op het snel vinden en inschakelen van adequate hulp. Een goede diagnose en een duidelijk perspectief op een oplossing zijn hierbij cruciaal. Daarom werken we aan een stelsel dat informatie, advies en hulp laagdrempeliger toegankelijk maakt, met in het bijzonder aandacht voor burgers die zich in kwetsbare situaties bevinden. Dat wordt in het beoogde nieuwe stelsel zowel online als fysiek gedaan. Online door bijvoorbeeld de informatie op de website van het Loket te verbeteren en uit te breiden. Zoals het aanbieden van begrijpelijke informatie (B1-niveau), ook voor burgers die laaggeletterd zijn. Fysiek wordt ervoor gezorgd dat hulp dichtbij te vinden is en voor rechtzoekenden beter toegankelijk is. Dat vraagt ook nauwe samenwerking tussen het sociaal en het juridische domein. De door het kabinet in het kader van versterking van de lokale rechtsbescherming vrijgemaakte extra middelen voor gemeenten en de inzet via het programma Robuuste Rechtsbescherming van Divosa en Sociaal Werk Nederland geven hieraan een belangrijke impuls.

Hieronder worden enkele ontwikkelingen bij het Loket belicht (2.1.). Vervolgens wordt ingegaan op de stand van zaken met betrekking tot de versterking van de eerste lijn aan de hand van de vier operationele doelen (2.2-2.5).

2.1. Ontwikkelingen bij het Juridisch Loket

Het bestuur van het Loket heeft het afgelopen halfjaar in samenspraak met de gehele organisatie een visie op de dienstverlening uitgewerkt. Volgens de visie is online informatie en advies er voor iedereen; de persoonlijke dienstverlening en hulp (telefonisch of fysiek) wordt specifiek toegespitst op burgers die onder de Wet op de rechtsbijstand (hierna: Wrb) vallen. Zo kan het Loket iedereen de weg wijzen naar een rechtvaardige oplossing, maar er vooral zijn voor degenen die de juridische hulp het hardst nodig hebben.

Daarnaast ziet het Loket het signaleren en adresseren van structurele juridische problemen als een kerntaak. Het Loket wil veelvoorkomende problematiek en/of knelpunten, die het in de uitvoering van zijn taken tegenkomt, in beeld brengen en actief aandragen bij wetgevers, beleidsmakers en/of uitvoerders.

De visie van het Loket wordt van harte ondersteund. De daarin gemaakte keuzes passen bij de doelstellingen van de stelselvernieuwing. Ook de grotere nadruk op de signaleringsfunctie van het Loket is een belangrijke stap. Het Loket is één van de organisaties die vanuit de praktijk de vinger op de zere plek kan leggen en de overheid kan wijzen op structurele problemen waar burgers tegenaan lopen. Dat is fundamenteel voor een rechtstaat waarin rechtvaardige uitkomsten toegankelijk moeten zijn én blijven voor iedereen. De komende periode wordt met het Loket het gesprek gevoerd over de manier waarop deze signaleringsfunctie kan bijdragen aan de kwaliteit van wet- en regelgeving en een meer burgergerichte overheid.

Met de overstap naar het gratis 0800-nummer is het Loket per 1 januari 2023 nog laagdrempeliger toegankelijk voor rechtzoekenden. Dit gaat met name verschil maken voor mensen die het huidige 0900-nummer eerder niet konden bellen, bijvoorbeeld omdat zij onder bewind staan of andere financiële problemen hebben. De effecten van dit gratis telefoonnummer, bijvoorbeeld op de bereikbaarheid, de wachttijd en op de doorstroom naar hulp op de fysieke loketten, worden

nauwkeurig door het Loket gemonitord. Daarnaast zal het Loket vanaf 2023 nauwgezet monitoren wat het percentage Wrb-gerechtigden is dat fysiek of telefonisch contact heeft met het Loket en op welke rechtsgebieden de vragen betrekking hebben. Het ministerie van Justitie en Veiligheid (hierna: ministerie van JenV) is nauw betrokken bij de uitrol van het 0800-nummer en de monitoring van de invoering. Zoals in de vorige voortgangsrapportage is aangegeven, zal het Loket in de zomer van 2023 de ervaringen met het 0800-nummer optekenen. Dan wordt tevens een besluit genomen over de voortzetting van het nultarief.

2.2. Informatie en advies is beter toegankelijk voor iedereen

Rechtzoekenden moeten informatie en advies kunnen krijgen op een manier die passend is en die aansluit op het probleem of de hulpvraag. Voor velen is online informatie een belangrijke eerste stap die hen in staat stelt om de wereld van wetten, regels en instanties te ontsluiten en een inschatting te maken van hun situatie en mogelijke oplossingen. Daarom wordt ook de komende jaren het online aanbod van informatie en advies verder verbeterd.

De laagdrempelige online toegang tot juiste, begrijpelijke juridische informatie voor alle burgers in Nederland zal in 2023 verder worden vergroot en uitgebreid. Burgers die op zoek zijn naar juridische informatie en een eerste, algemeen antwoord op hun juridische vraag kunnen terecht op de website van het Loket. Het Loket heeft in de afgelopen maanden de noodzakelijke voorbereidingen getroffen om te komen tot een nieuwe aanbesteding van de website in de eerste helft van 2023. Dit betreft onder andere het verbeteren van de online vindbaarheid van de website, een online diagnosetool en uitbreiding van de bestaande website met onder andere een deel dat speciaal gericht is op samenwerken met andere ketenpartners.

Pilot videobellen

In 2022 liep binnen het Loket de pilot videobellen. Deze pilot heeft in totaal vijf maanden gelopen en is afgerond met een positief resultaat. Rechtzoekenden waren bijzonder tevreden met deze nieuwe manier om een juridische vraag voor te leggen aan het Loket. Ruim 78% van de deelnemers ervoer de videobellen als prettiger dan telefonisch contact. Ook medewerkers van het Loket zien de meerwaarde van videobellen in aanvulling op de bestaande kanalen. Uit de evaluatie van deze pilot blijkt dat videobellen geschikt is voor een groot deel van de digitaal vaardige klanten van het Loket. Videobellen werkt vooral goed in situaties waarbij de rechtzoekende beschikt over digitale documenten die direct uitgewisseld kunnen worden. Vragen op veelvuldig voorkomende rechtsgebieden als arbeidsrecht, huurrecht en verbintenissenrecht zijn daarmee uitermate geschikt. Videobellen bleek minder geschikt voor vraagstukken die meer specialistische kennis van bijvoorbeeld de regionale situatie vereisen. Begin 2023 zal het Loket berichten hoe deze succesvolle pilot een vervolg kan krijgen.

2.3. De eerste lijn stelt een diagnose en adviseert over de vervolgstappen

Binnen de stelselvernieuwing is vanaf het begin ingezet op een bredere, integrale diagnose aan de voorkant, die ook onderliggende en (mogelijk) niet-juridische problematiek blootlegt. Met het loslaten van de verplichte gang langs de eerste lijn blijft het belang van een brede diagnose aan de voorkant overeind: het bewerkstelligen van een duurzame oplossing van het probleem van een rechtzoekende vereist dat het probleem zo snel mogelijk in de volle breedte in beeld is en goed geduid wordt.

Diagnose-instrument en korting op eigen bijdrage

De ontwikkeling van een goed diagnose-instrument is ondersteunend aan een bredere, integrale diagnose aan de voorkant. Dit instrument moet professionals aan de voorkant helpen om die brede diagnose te stellen en de rechtzoekende te adviseren over de beste aanpak voor zijn of haar probleem. Het Loket heeft inmiddels een eerste prototype van dat diagnose-instrument opgeleverd. Het ontwikkelde prototype moet helpen om te bepalen of en hoe een dergelijk instrument kan bijdragen aan een betere dienstverlening. Het gesprek hierover met het Loket en andere betrokken partijen is gaande. In de volgende voortgangsrapportage zal de uitkomst hiervan worden opgenomen.

Los van de vraag hoe de verbeterde diagnose in het nieuwe stelsel vorm moet krijgen, kent de huidige wet een systeem van diagnose en triage. Rechtzoekenden kunnen een korting op de eigen bijdrage krijgen als zij beschikken over een diagnosedocument dat is uitgegeven door het Loket. Vanaf de periode dat het Loket gesloten was als gevolg van de coronamaatregelen is de toepassing hiervan tijdelijk opgeschort. De korting op de eigen bijdrage wordt nog steeds standaard toegekend door de Raad. Een definitieve inkleding hiervan wil ik in de totaliteit van het vernieuwde stelsel bezien. Tot hierover meer helderheid is, blijft de opschorting van kracht.

2.4. De eerste lijn lost meer problemen op, zodat minder geschillen escaleren

De toekomstige eerste lijn moet, als onderdeel van de beoogde verbreding en verdieping, zich meer gaan richten op het realiseren van oplossingen voor problemen van de burger. Dit kan bijvoorbeeld door in de dienstverlening net een stap extra te zetten of door iemand direct verder te helpen met een zogenoemde warme verwijzing naar één van de organisaties in het sociaal domein. In verschillende pilots wordt keer op keer bevestigd dat meer doen voor de rechtzoekende in de eerste lijn een grote meerwaarde heeft. Het draagt bij aan een snelle, duurzame oplossing voor juridische problemen. Onnodige juridisering en verergering of stapeling van problemen blijken met deze vernieuwde vorm van dienstverlening in veel situaties te kunnen worden voorkomen.

Pilot verbrede en verdiepte dienstverlening

Het Loket gaat, waar dat nodig is, meer doen voor rechtzoekenden die zich tot hen wenden. De vestigingen Rotterdam en Amersfoort voeren een pilot uit met verbrede en verdiepte dienstverlening. De interventies variëren van pre-mediation (om vanuit alle partijen een duidelijk beeld van de situatie te krijgen en na te denken over een mogelijke oplossing) tot het ondersteunen van de rechtzoekende wanneer het zelf niet lukt om het probleem op te lossen. De verschillende vormen van verdiepte dienstverlening die binnen de pilot worden beproefd worden gemonitord en geëvalueerd. Daarbij worden zowel de rechtzoekende als juristen bevestigd op het resultaat van de interventie en hun ervaringen.

De uitkomsten van de genoemde pilots worden verwacht in het tweede kwartaal van 2023. Op basis hiervan zal samen met het Loket bezien worden hoe die verdiepte dienstverlening in het nieuwe stelsel landelijk gestalte kan krijgen. Een brede intake en meer oplossen in samenspraak met partijen uit het sociaal domein in de regio zijn hierbij kernpunten.

2.5. Lokaal is de fysieke eerste lijn beter bereikbaar voor burgers die hulp het hardst nodig hebben

Vele burgers vinden hun weg met behulp van online informatie en tools, maar dat is niet voor iedere rechtzoekende haalbaar of afdoende. Daarom is het van belang dat er, juist voor burgers die de hulp en bijstand het hardst nodig hebben, goede toegankelijke fysieke voorzieningen in de buurt zijn. Nederland kent wat dat betreft al een rijk landschap aan instanties waar hulp- en rechtzoekenden terecht kunnen, zowel lokaal en regionaal als landelijk. Tegelijkertijd is dat landschap ook versnipperd en kan het per gebied sterk variëren.

2.5.1. POK-middelen en programma Robuuste rechtsbescherming

Voor een landelijk dekkende fysieke eerste lijn wordt dat wat er is, versterkt en beter met elkaar in verbinding gebracht. Dit wordt gedaan door het lokaal en regionaal versterken van netwerken van professionals in het juridische en sociale domein. Hierbij gaat versterking van de positie van het Loket vanuit de stelselvernieuwing hand in hand met de versterking van de lokale rechtsbescherming met behulp van de zogenoemde POK-middelen die aan gemeenten beschikbaar zijn gesteld. Dit zijn structurele middelen die naar aanleiding van de Parlementaire Ondervragingscommissie Toeslagenaffaire (POK) aan gemeenten ter beschikking zijn gesteld voor het verbeteren van hun publieke dienstverlening. Een bedrag van € 23 olopend naar € 25 miljoen is beschikbaar gesteld voor de versterking van de lokale rechtsbescherming. Hiervoor is onlangs het programma Robuuste rechtsbescherming gestart. Hierin ondersteunen Divosa en Sociaal Werk Nederland gemeenten om deze POK-middelen zo effectief mogelijk in te

zetten voor het op sociaal en juridisch gebied ondersteunen van burgers in kwetsbare situaties. Het programma Robuuste rechtsbescherming werkt samen met gemeenten, organisaties in het sociaal domein, het Loket en andere ketenpartners aan een gezamenlijke visie op lokale rechtsbescherming. Daarnaast ontwikkelt het programma in samenspraak met gemeenten een flexibel dienstverleningsconcept, waarin lokale ketensamenwerking voor de rechtzoekende centraal staat. Divosa en Sociaal Werk Nederland zetten hiervoor een lerend netwerk op. De uitkomsten van pilots op het gebied van rechtshulp en sociaal domein worden hierin meegenomen. Het programma Robuuste rechtsbescherming wordt uitgevoerd in nauwe afstemming met het ministerie van JenV.

2.5.2. Toegankelijke dienstverlening

Het afgelopen halfjaar heeft het ministerie van JenV samen met het Loket, Divosa en verschillende partijen in en rondom het stelsel nagedacht over de eisen die gesteld moeten worden aan de toegang tot het stelsel van rechtsbijstand. Hierbij is samen met betrokkenen, professionals en rechtzoekenden gekeken naar welke dienstverlening hierbij past en wat dat vraagt van de samenwerking tussen en de werkhouding van professionals. Het resultaat is te lezen in het boekje *“Over de drempel naar betere rechtshulp”* dat in bijlage 1.2 van deze voortgangsrapportage is opgenomen. Het boekje levert waardevolle input voor de fysieke dienstverlening binnen de toekomstige eerste lijn. Ook geeft het input voor wat er nodig is op het gebied van organisatie en samenwerking. De input wordt de komende tijd nader besproken met de verschillende partijen en dient ook als inspiratie voor verschillende initiatieven die in het kader van de stelselvernieuwing rechtsbijstand en het programma Robuuste rechtsbescherming worden ontplooid.

3. Voortgang versterking van de tweede lijn

Voor rechtzoekenden die een juridisch probleem hebben dat niet (geheel) in de eerste lijn kan worden opgelost, is bijstand beschikbaar van een sociaal advocaat of mediator (de ‘tweede lijn’). Bijstand van een gespecialiseerde dienstverlener in de tweede lijn kan ook nodig zijn om rechtsbescherming te bieden. In 2021 kregen ruim 234.000 rechtzoekenden een of meerdere toevoegingen voor een advocaat of mediator. In totaal werden in dat jaar bijna 348.000 toevoegingen verstrekt door de Raad.

De commissie-Wolfsen en de commissie-Van der Meer hebben uitgebreid onderzoek gedaan naar de werking van het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand. Zij concludeerden dat het stelsel in de basis functioneert, maar dat verbeteringen nodig zijn ten aanzien van de kwaliteit van de rechtsbijstand, de vergoedingen van dienstverleners en de doelmatigheid van het stelsel. Het is van groot belang dat rechtzoekenden toegang hebben tot kwalitatief goede rechtsbijstand, dat de dienstverleners een adequate vergoeding krijgen voor hun werkzaamheden en dat het stelsel meer dan nu toekomstbestendig is. Daarom wordt voor de tweede lijn onverminderd ingezet op de volgende doelstellingen:

- Het verbeteren van de kwaliteit van de rechtsbijstandverlening aan de rechtzoekende. In het nieuwe stelsel moeten rechtzoekenden kunnen rekenen op deskundige dienstverlening, waarmee snel en integraal hulp wordt geboden bij een probleem, gericht op het bereiken van een duurzame oplossing.
- In het vernieuwde stelsel krijgen rechtsbijstandverleners een vergoeding die blijvend in verhouding staat tot de tijdsbesteding in zaken.
- Een goed stelsel van rechtsbijstand is ook een duurzaam stelsel, zowel voor de overheid, als voor de rechtzoekende en de dienstverleners. Voor de overheid betekent dit dat het stelsel ook voor de langere termijn betaalbaar en doelmatig blijft, openstaat voor technologische en andere ontwikkelingen en meegaat met vernieuwing en samenwerking in het sociale domein.

Bovenstaande doelstellingen worden binnen de bestaande toevoegingsystematiek gerealiseerd. Bij de uitwerking van concrete maatregelen worden de aanbevelingen van de commissie-Wolfsen en de commissie-Van der Meer centraal gesteld. Ervaringen die de afgelopen periode zijn opgedaan bij de ontwikkeling van rechtshulppakketten en in pilots worden hierbij meegenomen. Er

zal bezien worden welke elementen meerwaarde hebben vanuit de bovenstaande doelstellingen, het perspectief van de rechtzoekende en wat werkt in de praktijk. De werkende elementen krijgen een plek in de werkwijze in de tweede lijn, binnen de toevoegingsystematiek. Hierna wordt op hoofdlijnen toegelicht op welke wijze bovenstaande doelstellingen zullen worden gerealiseerd en welke stappen hierin al worden gezet.

3.1. Verbeteren kwaliteit rechtsbijstand

De commissie-Wolfsen en de commissie-Van der Meer hebben geconstateerd dat de kwaliteit van de rechtsbijstand door advocaten als wisselend wordt ervaren. Volgens de commissie-Van der Meer is dat vooral het geval bij advocaten met te weinig kennis en procesvaardigheden, te veel zaken of bij prijsvechters. De commissie-Wolfsen constateerde dat er geen beperking is in het aantal rechtsgebieden waarbinnen een advocaat actief mag zijn en dat de eisen verschillen per rechtsgebied.

De afgelopen jaren zijn door de Raad al verschillende maatregelen getroffen om de kwaliteit van de gesubsidieerde rechtsbijstand te verbeteren. Zo zijn de inschrijvingsvoorwaarden aangescherpt door de invoering van een aantal nieuwe specialisaties en door aanscherping van eisen voor bestaande specialisaties. Daarnaast is het aantal specialisaties waarbinnen een advocaat werkzaam mag zijn in het stelsel gemaximeerd op vier. De Raad toetst jaarlijks of advocaten aan de voorwaarden hebben voldaan. Samen met de Raad en de Nederlandse Orde van Advocaten (NOvA) wordt verkend of verdere aanscherping van inschrijvingsvoorwaarden of bijzondere specialisatievereisten voor complexe zaken kunnen bijdragen aan kwaliteitsverbetering. Daarnaast onderzoekt de Raad, in samenwerking met de NOvA en de Mediatorsfederatie Nederland (MfN), in hoeverre instrumenten als collegiale toetsing en peer review onder advocaten en mediators leiden tot kwaliteitsverbetering.

Momenteel ontwikkelt de Raad een nieuwe systematiek waarmee de hulpvraag van een rechtzoekende kan worden gekoppeld aan de juiste dienstverlener. Op basis van een diagnose selecteert de Raad een aantal advocaten of mediators die zijn ingeschreven in het register van de Raad en over de juiste kwalificaties beschikken om bijstand te verlenen aan de betreffende rechtzoekende. De rechtzoekende kan hier vervolgens een keuze uit maken en is daarmee verzekerd van een kwalitatief goede dienstverlener. De rechtzoekende kan er uiteraard ook voor kiezen om zich door een advocaat of mediator van zijn eigen voorkeur te laten bijstaan, mits deze aan de inschrijvingsvoorwaarden van de Raad voldoet. De Raad neemt vervolgens een besluit over de toevoeging en legt een eventuele eigen bijdrage op. Met de Raad, de NOvA en de MfN wordt nog nader het gesprek gevoerd over de vraag of – en zo ja op welke wijze – deze systematiek in het nieuwe stelsel kan worden ingezet.

Ook het Kenniscentrum van de Raad levert een belangrijke bijdrage aan kwaliteitsverbetering in het stelsel. Op dit moment zijn gesprekken gaande met de betrokken partijen in het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand om te komen tot een governance die leidt tot een gezamenlijke onderzoeksprogrammering binnen het stelsel. Het Kenniscentrum monitort en evalueert de kwaliteit van de dienstverlening en de wijze waarop hulpvragen van burgers worden opgelost. Hierdoor wordt het functioneren van het stelsel meetbaar en transparant en wordt toegewerkt naar een lerend en bewezen goed werkend stelsel. De afgelopen periode heeft het Kenniscentrum ingezet op verbetering van de informatievoorziening over het stelsel. Zo zijn dashboards gepubliceerd over het aanbod van sociaal advocaten en over gemeenten, zijn kwaliteitscriteria voor rechtsbijstand ontwikkeld en worden evaluaties uitgevoerd van regelingen en experimenten. De komende periode ontwikkelt het Kenniscentrum een monitoring- en evaluatiesystematiek (feedbackloop inclusief urenmonitoring) waarmee systematisch inzicht ontstaat in de werking van het stelsel voor de gebruikers. Onderdeel van de systematiek is een gebruikersevaluatie waarmee ervaringen van rechtzoekenden met de dienstverlening in het stelsel kunnen worden gemonitord. Een andere bouwsteen is de impactanalyse van de geboden rechtsbijstand die momenteel wordt ontwikkeld, waarmee per type rechtsprobleem kan worden gevolgd hoe rechtzoekenden er na de interventie van een rechtsbijstandsverlener voor staan. Daarnaast zal het Kenniscentrum van de Raad in de jaarlijkse staat van de rechtsbijstand signalen uit de monitoring en verschillende

onderzoeken opnemen. De Raad zal de eerder gepubliceerde notitie over hardvochtigheden in de Wet op de rechtsbijstand regelmatig actualiseren.

Verder zal in lijn met de aanbevelingen van de commissie-Wolfsen ingezet worden op de aanpak van multiproblematiek bij rechtzoekenden. Zoals de commissie-Wolfsen al constateerde worden verschillende problemen van een rechtzoekende in het stelsel vaak gescheiden behandeld. Voorkomen moet worden dat rechtzoekenden met problematiek op meerdere gebieden tussen wal en schip vallen. Hun problematiek moet worden gezien en zij moeten adequaat worden geholpen binnen het stelsel. Daarom zal het Kenniscentrum nader onderzoek doen naar meervoudig gebruik van toevoegingen. Op basis van de uitkomst hiervan wordt nader verkend hoe meervoudig gebruik tijdig kan worden gesignaleerd en hoe rechtzoekenden hierbij het beste geholpen kunnen worden. Samenwerking en informatiedeling tussen de eerste en tweede lijn, maar ook met het sociaal domein is daarvoor essentieel.

3.2. Adequate vergoedingen en een doelmatig stelsel

De forfaitaire vergoedingensystematiek wordt behouden. De vergoedingen die dienstverleners ontvingen voor het verlenen van gesubsidieerde rechtsbijstand kwamen lange tijd niet overeen met hun tijdsbesteding in zaken. Inmiddels zijn de vergoedingen per 1 januari 2022 aangepast, langs de lijnen van de aanbevelingen van de commissie-Van der Meer. In het vernieuwde stelsel wordt een systematiek ingevoerd voor periodieke herijking van vergoedingen, zoals aanbevolen door de commissie-Van der Meer en toegezegd aan de Tweede Kamer bij brief van 31 maart 2022.² Hiermee kunnen de vergoedingen van dienstverleners periodiek worden aangepast indien de werklust van rechtsbijstandverleners substantieel is veranderd. Het uitgangspunt is dat periodiek wordt getoetst of de vergoedingen in het stelsel nog passen bij het uitgangspunt dat een punt gemiddeld overeen moet komen met een uur werk. Waar nodig worden de vergoedingen aangepast. Dit kan betekenen dat de vergoedingen voor sommige rechtsgebieden hoger worden, maar ook dat ze naar beneden kunnen worden bijgesteld, als blijkt dat gemiddeld juist minder tijd wordt besteed aan bepaalde zaken. De komende periode wordt deze systematiek uitgewerkt. De Raad zal systematisch monitoren wat de urenbestedingen zijn en ontwikkelt hiervoor een methodiek, samen met ketenpartners.

De commissie-Van der Meer constateerde ook dat de vergoedingensystematiek ongewenste financiële prikkels bevat. Samen met de Raad wordt verkend welke ongewenste prikkels nog steeds bestaan en hoe deze weggenomen kunnen worden. Bij een vervolgesprek over eventueel geconstateerde prikkels zullen ook andere relevante ketenpartners worden betrokken.

De forfaitaire vergoedingensystematiek kent een uitzondering: de voorziening voor de vergoeding van rechtsbijstand in (zeer) bewerkelijke zaken (EXU-systematiek). Het overgrote deel van deze zaken betreft omvangrijke strafzaken. Een zaak komt in aanmerking voor toelating tot de EXU-systematiek indien een advocaat meer dan twee maal het forfaitaire aantal uren nodig heeft voor de rechtsbijstandverlening. Nadat een advocaat een onderbouwde aanvraag heeft ingediend, wordt door de Raad getoetst of inderdaad sprake is van een bewerkelijke strafzaak. Als deze aanvraag wordt goedgekeurd, ontvangt de advocaat een vergoeding per extra gewerkt uur. De commissie-Van der Meer heeft in haar rapport kritische opmerkingen gemaakt over de EXU-systematiek. In de kern kwam deze kritiek erop neer dat de Raad onvoldoende mogelijkheden heeft om de doelmatigheid van de toegekende vergoeding voor extra uren te beoordelen. Deze constatering woog volgens de commissie des te zwaarder omdat ongeveer 30% van het budget voor gesubsidieerde rechtsbijstand in het strafrecht wordt uitgegeven aan zaken in de EXU-systematiek. De commissie noemde dit een ernstige tekortkoming in het stelsel.

In de afgelopen periode is samen met ketenpartners – in het bijzonder de Raad en de NOvA – gesproken over mogelijkheden om de EXU-systematiek te verbeteren. De conclusies en aanbevelingen uit het rapport van de commissie-Van der Meer zijn daarbij als uitgangspunt genomen. Ook heeft er naar aanleiding hiervan nader onderzoek plaatsgevonden door de Raad. Alles afwegende is besloten om de huidige EXU-systematiek te handhaven in het nieuwe stelsel,

² *Kamerstukken II 2021/22 31753, nr. 250.*

maar wel in lijn met het rapport van de commissie-Van der Meer een concrete aanpak voor doelmatigheidsverbeteringen te ontwikkelen. Gezien de huidige strafrechtelijke context is het van belang dat wordt voorzien in adequate vergoedingen voor rechtsbijstandverleners in bewerkelijke strafzaken, ook als de forfaitaire vergoeding daarvoor niet toereikend is. De bevindingen van de commissie-Van der Meer maken het echter wel noodzakelijk om de doelmatigheid van deze systematiek verder te verbeteren, zodat het ook verantwoord is om een aanzienlijk deel van het budget via deze systematiek te besteden. In de komende periode wordt in overleg getreden met de hiervoor genoemde partijen om een concrete aanpak voor doelmatigheidsverbetering vorm te geven. In de volgende voortgangsrapportage zal de Tweede Kamer hierover worden geïnformeerd.

3.3. Experiment rechtshulp pakketten voor echtscheidingen

Op 1 april 2022 zijn de Raad, het Loket, NOvA, MfN en Uitelkaar.nl gestart met een experiment voor de duur van één jaar om de ontwikkelde rechtshulp pakketten voor echtscheidingen in de praktijk te beproeven en om ervaring op te doen met een nieuwe manier van werken in de eerste en tweede lijn. Rechtzoekenden die deelnemen aan het experiment krijgen eerst een diagnosegesprek met een juridisch medewerker van het Loket. Tijdens de gesprekken wordt bekeken of de scheidende partners de scheiding samen kunnen regelen en of sprake is van sociale en andere juridische problematiek. Waar nodig wordt de rechtzoekende doorverwezen naar de juiste instanties in het sociaal domein. Na de diagnose kan de rechtzoekende bij de Raad een verzoek tot matching met een dienstverlener indienen. De Raad stelt aan de hand van de diagnose vast welk rechtshulp pakket en welk type dienstverlener (advocaat, mediator of online platform) het beste aansluit bij de situatie van de rechtzoekende en biedt drie passende dienstverleners aan waaruit de rechtzoekende kan kiezen. De rechtzoekende kan dan zelf contact zoeken met de dienstverlener, die daarna voor hem aan het werk gaat. De rechtzoekende heeft altijd de mogelijkheid om te kiezen voor een andere dienstverlener, mits deze aan de kwaliteitseisen van de Raad voldoet. Het experiment eindigt op 1 april 2023 en wordt daarna geëvalueerd. De juridisch medewerkers van het Loket hebben tot en met december 2022 in totaal 724 diagnosegesprekken gevoerd met rechtzoekenden. Dit heeft erin geresulteerd dat 267 diagnosedocumenten zijn doorgedaan naar het experiment voor de matching van de rechtzoekende met een dienstverlener door de Raad. Inmiddels heeft de Raad 234 matches uitgevoerd. Er zijn nu 85 toevoegingen afgegeven binnen het experiment. Tot nu toe komt 37% van de gematchte rechtzoekenden terecht in een experimenttoevoeging. Redenen voor uitval tussen matching en experiment zijn mogelijk het niet doorzetten van de scheiding, het kiezen van een voorkeursdienstverlener buiten het experiment, en het regulier aanvragen van een toevoeging in plaats van via het experiment. Hoewel is besloten dat er geen verplichte gang langs de eerste lijn meer zal zijn en de rechtshulp pakketten geen doorgang vinden, wordt wel verwacht dat het experiment nuttige inzichten oplevert ten aanzien van het proces dat een rechtzoekende doorloopt, de inzet van het Loket en de mogelijkheden voor kwaliteitsverbetering in de tweede lijn. De eindevaluatie van het experiment wordt voor de zomer van 2023 verwacht.

3.4. Pilots wijkrechtspraak (Eindhoven en Rotterdam)

Het programma stelselvernieuwing rechtsbijstand financiert de rechtsbijstand in twee pilots wijkrechtspraak. Deze sluiten aan bij de doelstelling om kwaliteit van de rechtsbijstand voor rechtzoekenden te verbeteren. Zowel in Eindhoven als in Rotterdam-Zuid wordt deze aanpak nu geborgd in de reguliere processen van de lokale strafrechtketen. Daarnaast worden er op andere plekken in het land initiatieven uitgewerkt om wijkrechtspraak te gaan beproeven. Gelet op deze ontwikkelingen wordt verkend hoe een landelijke, duurzame en uniforme regeling voor rechtsbijstand bij wijkrechtspraak vorm kan krijgen. Dit onder meer door een evaluatie uit te voeren van de rechtsbijstand bij de wijkrechtbanken in Eindhoven en Rotterdam-Zuid. Aan de hand van de uitkomsten van deze evaluatie zal het gesprek gevoerd worden met alle betrokken partijen om te komen tot een duurzame financiering van de rechtsbijstand bij huidige en toekomstige vormen van wijkrechtspraak. Dit is in lijn met de recent aangenomen motie-Simons waarin de regering wordt verzocht de oprichting van buurtrechtbanken aan te moedigen, te ondersteunen en te faciliteren.³

³ Kamerstukken II 2022/23, 36200, 94.

In afwachting van de evaluatie en een eventuele landelijke regeling zullen de subsidieregelingen voor de rechtsbijstand bij wijkrechtspraak in Eindhoven en Rotterdam-Zuid worden verlengd tot medio 2023.

3.5. Actuele beleidsthema's

3.5.1. Aanbod sociale advocatuur

De boodschap uit het Panteia-rapport dat er grote tekorten voor de sociale advocatuur in het verschiep liggen is zorgelijk, maar niet nieuw. De Tweede Kamer heeft naar aanleiding van dit rapport de motie-Van Nispen c.s. aangenomen om zo snel mogelijk een plan op te stellen voor de sociale advocatuur met voorstellen voor de korte en (middel)lange termijn en daarbij de oplossingsrichtingen uit het genoemde onderzoek nadrukkelijk te betrekken.⁴ De komende maanden wordt daarom gezamenlijk met de Raad, de NOvA en de Vereniging Sociaal Advocatuur Nederland dit plan opgesteld. Dit plan wordt voor 1 april 2023 naar de Tweede Kamer gestuurd. Hierbij worden ook overige denkbare maatregelen dan uitsluitend de aanbevelingen uit het Panteia-onderzoek betrokken én wordt de koppeling gemaakt met de maatschappelijke bijdrage van de gehele advocatuur. Hiervoor ligt immers naar mijn oordeel een verantwoordelijkheid in zowel het publieke als in het private domein. De maatschappelijke bijdrage (zie ook verder onder 3.5.3) zou kunnen bestaan uit het opzetten van een gesubsidieerde rechtsbijstandspraktijk. Ook zou er een fonds kunnen worden opgericht om (een deel van) de kosten van de beroepsopleiding van sociaal advocaten te financieren. Het door de Raad onlangs gelanceerde dashboard over het aanbod van sociaal advocaten is een belangrijk instrument om de in- en uitstroom van advocaten nauwkeurig te monitoren, mogelijke tekorten in het aanbod te signaleren en om het plan uit te werken en de resultaten hiervan te monitoren. Met deze monitor wordt gedetailleerd inzicht verkregen in het aanbod van advocaten per rechtsgebied en regio.

3.5.2. Jonge aanwas

De subsidieregeling beroepsopleiding sociale advocatuur van 2021 en 2022 heeft tot op heden een aanwas van 202 advocaat-stagiaires opgeleverd. Evaluatie heeft laten zien dat deze aanwas goed verspreid is over de regio's en de rechtsgebieden. Wel zijn er signalen dat met name zogenoemde eenpitters het financieel niet kunnen bolwerken om een advocaat-stagiaire aan te nemen. Voor het vervolg wordt bekeken hoe de maatschappelijke bijdrage van de advocatuur hier een rol kan spelen. U wordt hierover verder geïnformeerd in het onder 3.5.1 genoemde plan. Voor 2023 wordt de Raad gevraagd om deze regeling wederom te verlengen zodra het subsidieplafond van de huidige regeling is bereikt.

Met de structurele verbetering van de vergoedingen per 1 januari 2022 zijn de vergoeding meer bij de tijd gebracht conform de aanbevelingen van de Commissie-Van der Meer. Daarnaast wordt gewerkt aan een periodieke herijking van de vergoedingen van rechtsbijstandsverleners. Bij majeure wetswijzigingen vindt een dergelijke herijking altijd plaats, zoals bij de Wet verplichte ggz. Dit zal verder bijvoorbeeld ook gedaan worden voor het komende Wetboek van strafvordering, waarvan de impact voor de gesubsidieerde rechtsbijstand reeds geanalyseerd is. Daarnaast worden samen met de NOvA met universiteiten en hogescholen gesprekken gevoerd over het curriculum en om dit beter te doen aansluiten bij de rol en het werk van de sociale advocatuur. Ook de Raad werkt samen met hogescholen en universiteiten om het werk van de sociale advocatuur en innovatie onder studenten meer over het voetlicht te brengen door middel van voorlichting, gastcolleges, het begeleiden van (afstudeer)onderzoek en het bijdragen aan de onderwijsprogramma's. Verder zal de Raad de mogelijkheid onderzoeken om een leerstoel Toegang tot het recht in het leven te roepen. Ook zal met de NOvA het gesprek gevoerd worden om te bezien hoe in het curriculum van de beroepsopleiding meer aandacht voor de positie van de sociale advocatuur kan komen en welke rol kantoren met een niet-overwegende toevoegingspraktijk hierbij kunnen spelen. De Raad is gevraagd om hierbij tevens gezamenlijk met de NOvA te onderzoeken hoe de inschrijvingsvoorwaarden daarvoor ruimte kunnen bieden.

⁴ Kamerstukken II 2022-2023, 36200 VI, 65.

3.5.3. Maatschappelijke bijdrage gehele beroepsgroep

Zoals hierboven al aangegeven wordt de koppeling gemaakt tussen de aanbevelingen uit het Panteia-onderzoek en de maatschappelijke bijdrage die wordt gevraagd van de gehele advocatuur. Ik zie namelijk ook een rol weggelegd voor de advocatuur zelf met betrekking tot voortzetting van de subsidieregeling beroepsopleiding sociale advocatuur in de toekomst.

Onder de noemer 'samenwerking binnen de balie' is de NOvA gestart met meerdere initiatieven. Zo is er een ambassadeurswerkgroep (met 23 vertegenwoordigers van commerciële en sociale advocatenkantoren) die bezig is met het uitwerken van ideeën en het zoeken van de benodigde financiering hiervoor. De ideeën waaraan prioriteit wordt gegeven binnen deze groep zijn het detacheren van advocaat-stagiaires bij grote kantoren, het ontwikkelen van een online platform om onderlinge samenwerking te bevorderen, het kopen van licenties voor bijvoorbeeld vakliteratuur met korting, het ontwikkelen van een bedrijfspakket voor de sociale advocatuur en het inzetten van expertise bij bijvoorbeeld de Toeslagenaffaire en afwikkeling van de aardbevingschade in Groningen. Met onder andere de NOvA en ook met jonge(re) advocaten wordt hier doorlopend het gesprek over gevoerd.

3.5.4. Aanpassing kilometervergoeding

Met de huidige vergoeding van € 0,09 en € 0,37 per kilometer is in het Besluit vergoedingen rechtsbijstand 2000 ("Bvr") aangesloten bij de reiskostenvergoeding uit de CAO Rijk 2021. Zoals toegezegd wordt de koppeling met de CAO Rijk in het Bvr doorbroken om een uniform tarief vorm te geven. De reiskostenvergoeding zal voortaan zijn gekoppeld aan de belastingvrije vergoeding eigen vervoer die sinds 1 januari 2023 € 0,21 per kilometer bedraagt (voorheen was dit € 0,19 per kilometer). Waarschijnlijk wordt dit bedrag verhoogd naar € 0,22 in 2024. Om een uniform tarief mogelijk te maken moet het Bvr worden aangepast bij Algemene Maatregel van Bestuur. In verband met de wettelijke procedure kan dat naar verwachting op z'n vroegst per 1 april 2024. Met een anticiperende beleidsregel zal het tarief van € 0,09 per kilometer al per 1 juli 2023 worden verhoogd naar € 0,21 per kilometer.

3.5.5. Inzet paralegals/motie-Ceder

Ter afdoening van de motie-Ceder kan het volgende gemeld worden.⁵ In de motie wordt de regering verzocht te onderzoeken hoe mogelijk kan worden gemaakt dat reeds declarabele werkzaamheden die daarvoor geschikt zijn, ook declarabel zijn wanneer ze door ondersteunend personeel onder toezicht en verantwoordelijkheid van een advocaat worden uitgevoerd. De aanleiding van deze motie ligt in het verlengde van de sinds 2021 gecreëerde mogelijkheid in de inschrijvingsvoorwaarden van de Raad om bij rechtsbijstand op basis van een toevoeging paralegals in te kunnen zetten door de verantwoordelijke advocaat.

De verzoeker van de motie heeft geconstateerd dat het werk van voornoemde paralegals zich tevens richt op administratieve of secretariële werkzaamheden. En dat terwijl juist die werkzaamheden niet mogen worden opgevoerd, omdat uitsluitend rechtsbijstandswerkzaamheden declarabel zijn. Met de NOvA en de Raad is onderzocht of er, zoals verzocht in de motie, mogelijkheden zijn of deze werkzaamheden voor vergoeding in aanmerking kunnen komen. Uit dit onderzoek zijn de volgende feiten naar voren gekomen:

- Artikel 1n van de inschrijvingsvoorwaarden van de Raad vermeldt: De advocaat laat medewerkers van het kantoor die geen advocaat zijn, in toegevoegde zaken geen andere dan ondersteunende werkzaamheden, zijnde geen rechtsbijstand, verrichten.
- Binnen de forfaitaire vergoeding zijn de kosten voor de inzet van dergelijke medewerkers al verdisconteerd. In de Nota van Toelichting bij artikel 2 Besluit vergoedingen rechtsbijstand 2000 (Bvr) staat vermeld: 'Behalve voor de juridische werkzaamheden, ontvangt de rechtsbijstandverlener ook een vergoeding voor bepaalde kosten. De kosten die niet apart worden vergoed zijn verdisconteerd in de forfaitaire vergoeding. Hieronder vallen bij voorbeeld de kosten die zijn gemaakt voor de administratieve ondersteuning'.

⁵ Kamerstukken II 2021-2022, 31753, 260.

- Daarnaast ontvangt de rechtsbijstandverlener per toevoeging voor de administratieve kosten die in het kader van de rechtsbijstandverlening worden gemaakt een vergoeding van € 21,41 (2022).
- Door de invoering van scenario 1 van de commissie-Van der Meer is de hiervoor genoemde verdiscontering ook bij de tijd gebracht. Bovendien zal in de herijkingsprocedures die binnen het programma Stelselvernieuwing rechtsbijstand worden ontwikkeld, ook rekening worden gehouden met die verdiscontering.

Het apart declarabel maken – zoals bij paralegals – van secretariële of administratieve werkzaamheden zou meebrengen dat bepaald zou moeten worden óf en in welke objectief te bepalen mate deze werkzaamheden als doelmatig en de rechtsbijstand ondersteunend te kwalificeren zijn. De feiten uit het onderzoek leiden echter tot de conclusie dat dit niet nodig wordt geacht, omdat er binnen de forfaitaire vergoeding al een verdiscontering zit voor deze werkzaamheden.

4. Voortgang Burgergerichte overheid

Binnen het deelprogramma Burgergerichte overheid (hierna: Burgergerichte overheid) wordt gewerkt aan het voorkomen van onnodige (escalatie van) conflicten tussen burger en overheid en daarmee aan het terugdringen van onnodige procedures binnen het bestuursrecht. De aanpak richt zich op meer burgergerichte dienstverlening, burgergerichte wet- en regelgeving en het bevorderen van goed procedeedgedrag door de overheid in geschillen met burgers.

4.1. Project procedeedgedrag overheid

Rond de zomer van 2022 zijn meer dan honderd stakeholders geconsulteerd over problemen die zij zien bij procedures tussen burgers en de overheid in het bestuursrecht en het procedeedgedrag van de overheid, om zo een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van de problematiek en daarmee van aangrijpingspunten voor oplossingen. Deelnemers afkomstig vanuit diverse organisaties en invalshoeken, zoals burgervertegenwoordigers, wetenschap, beleid, uitvoering, rechtspraak, juridische bijstand, politiek en media, hebben hun visie en kennis over, en ervaringen met dit onderwerp gedeeld. Hun uitspraken zijn, geordend naar thema, verzameld in de bloemlezing die als bijlage 1.3 bij deze voortgangsrapportage is gevoegd.⁶ De bloemlezing geeft een rijk en divers beeld van opvattingen over procedures in het bestuursrecht en laat zien waar overeenkomstig of verschillend over wordt gedacht. Zo is er gesproken over knelpunten in de uitvoering die leiden tot conflicten tussen burger en overheid, de rol van de rechtspraak en wetten die procedures in de hand werken door hun complexiteit, door te open normen of juist door het ontbreken van mogelijkheden voor maatwerk. Ook werd aangehaald dat de overheid onvoldoende rekening houdt met het doenvermogen van burgers en dat dit conflicten kan aanwakkeren. Voor een meer omvattend beeld van hetgeen gedeeld is, wordt verwezen naar bijgevoegde bloemlezing. Aan de hand van alle uitspraken over problemen en oorzaken is een analyse gemaakt waarmee de samenhang tussen de aangedragen problemen en oorzaken visueel inzichtelijk wordt. Deze is in november 2022 met de geconsulteerde stakeholders besproken en zal in februari 2023 afgerond worden. De opbrengsten van deze bijeenkomst krijgen tevens een plek in de nog uit te werken visie en interventiestrategie, die uitmonden in een actieplan procedeedgedrag overheid. Een update hierover wordt opgenomen in de volgende voortgangsrapportage.

4.2. Onderzoeken Burgergerichte overheid

Vanuit Burgergerichte overheid zijn drie onderzoeken geïnitieerd om meer inzicht te verkrijgen in mechanismen die tot onnodige procedures kunnen leiden.

4.2.1. Onderzoek hoger beroepen ingesteld door bestuursorganen

Het WODC verricht onderzoek naar hoger beroepen ingesteld door bestuursorganen. Van dit onderzoek zijn tussentijdse resultaten beschikbaar in de vorm van een factsheet, die als bijlage 1.4 bij deze brief is gevoegd. De factsheet geeft een cijfermatig overzicht van

⁶ Een beschikkingenfabriek - Een bloemlezing van citaten over procedures tussen burger en overheid en het procedeedgedrag van de overheid.

hogerberoepsprocedures in zaken tussen bestuursorganen en burgers in de periode 2017-2021. Hieronder worden de belangrijkste inzichten weergegeven.

In 8,9% van de 32.222 onderzochte uitspraken is het hoger beroep ingesteld door een bestuursorgaan. De gronden voor hoger beroep door bestuursorganen zijn met name een verschil van interpretatie van wet- en regelgeving (34%), het toepassen van bepalingen uit de Algemene wet bestuursrecht (26%) en de interpretatie van de feitelijke omstandigheden (14%). Ten aanzien van de zaken waarin een bestuursorgaan in hoger beroep ging, is 57% gegrond, 9% gedeeltelijk gegrond, en 29% ongegrond verklaard. De overige 5% is op een andere manier afgedaan. De bestuursorganen die in de periode 2017-2021 het vaakst in hoger beroep gingen en een einduitspraak kregen, zijn het ministerie van JenV, de Belastingdienst en het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen. De door het ministerie van JenV ingediende beroepen betreffen vrijwel uitsluitend zaken in het vreemdelingenrecht (exclusief zaken die met een standaardformulering of zonder zitting zijn afgedaan).

Dit onderzoek krijgt de komende maanden een vervolg met een verdiepende studie naar de wijze waarop bestuursorganen en de rechterlijke macht burgers begeleiden in zaken waarin bestuursorganen in hoger beroep gaan. Het onderzoek komt voor de zomer 2023 tot afronding. Zodra het vervolg van het onderzoek is afgerond, ontvangt de Tweede Kamer een afschrift van dit onderzoeksrapport. Daarna volgt een separate inhoudelijke beleidsreactie op zowel de factsheet als de verdiepende studie.

4.2.2. Invoeringstoets verhoging proceskostenvergoeding in beroep en hoger beroep

Met ingang van 1 juli 2021 is de proceskostenvergoeding die bestuursorganen in beroep en hoger beroep moeten betalen als de burger (deels) in het gelijk wordt gesteld, met circa 40% verhoogd.⁷ Behalve dat de vergoeding hiermee meer bij de tijd is, is de verhoging tevens bedoeld als prikkel voor bestuursorganen om in het primaire proces en in bezwaar fouten te voorkomen of te herstellen. Naast de andere initiatieven binnen het deelprogramma, kan ook deze maatregel bijdragen aan het voorkomen van onnodige procedures.

Om te weten te komen of de verhoging inderdaad dit effect heeft, is in het najaar van 2022 een invoeringstoets gestart naar de eerste effecten van de verhoging van de proceskostenvergoeding. Er is een enquête uitgezet onder bestuursorganen, waarin zij gevraagd zijn naar bekendheid met de verhoging en naar eventuele aanpassingen in hun werkwijze naar aanleiding van deze verhoging. De komende tijd volgen nog enkele verdiepende gesprekken met bestuursorganen en met de rechtspraak. De enquête en de verdiepende gesprekken gezamenlijk vormen de uitkomsten van de invoeringstoets. In de volgende voortgangsrapportage zullen het resultaat en de eventueel te nemen vervolgstappen worden gedeeld.

4.2.3. Onderzoek naar oneigenlijk gebruik van de proceskostenvergoeding

Zoals ook aangekondigd in de brief van de minister van Financiën, de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (verder: BZK) en de minister voor Rechtsbescherming aan de Tweede Kamer van 30 september 2022 met de aanvullende reactie op het WODC-rapport *Van beroep in bezwaar - Werkwijze en verdienmodel 'no cure no pay' bedrijven WOZ en BPM*, is het WODC gevraagd komend jaar onderzoek te doen naar mogelijk oneigenlijk gebruik van de proceskostenvergoeding in het bestuursrecht.⁸ In het hiervoor aangehaalde onderzoek *'Van beroep in bezwaar'* is anekdotisch bewijs verzameld dat suggereert dat er soms oneigenlijk gebruik wordt gemaakt van procedures door *no cure no pay*-bedrijven voor het verkrijgen van een proceskostenvergoeding. Indien er inderdaad sprake is van oneigenlijk gebruik, ligt hierin dus tevens een oorzaak voor het ontstaan van onnodige procedures. Dit vormt aanleiding om nader onderzoek te laten doen naar oneigenlijk gebruik van deze procedures, niet alleen door *no cure no pay*-bureaus, maar in den brede onder professioneel gemachtigden. Overigens is dit onderwerp ook in burgergericht-bestuursrecht dialogen en in de enquête van de bovengenoemde

⁷ Staatsblad 2020, 524.

⁸ Kamerstukken II 2022/23, 29279, 734.

invoeringstoets opgeworpen. Het WODC is gevraagd om een algemeen toetsingskader te ontwikkelen dat aan de hand van een omschrijving en criteria duidelijk maakt in welke situaties sprake is van oneigenlijk gebruik van het Besluit proceskosten bestuursrecht (Bpb), inzicht te verschaffen in de wijze waarop sectorale wetgeving oneigenlijk gebruik in de hand kan werken en inzicht te verschaffen in mogelijkheden om door aanpassingen in het Bpb oneigenlijk gebruik tegen te gaan. Het onderzoek zal begin 2023 starten.

4.3. Themabijeenkomst: de inzet van informele geschiloplossing en mediation in het bestuursrecht

Op 26 september jongstleden heeft Burgergerichte overheid voor ruim vijftig medewerkers van gemeenten en uitvoeringsorganisaties een themasessie georganiseerd over de inzet van de informele aanpak en mediation binnen het bestuursrecht. Gemeente Noordoostpolder presenteerde haar succesvolle aanpak om formele bezwaarprocedures terug te dringen door mediationvaardigheden in te zetten voor een informele aanpak bij bezwaar. Ook nam de gemeente de aanwezigen mee in situaties waar de inzet van mediation succesvol is gebleken in het terugdringen van bezwaar- en beroepsprocedures, meestal bij meerpartijengeschillen zoals burenruzies en onenigheid over vergunningen. De Belastingdienst vertelde over zijn aanpak bij zwaar geëscaleerde geschillen. Hun belangrijkste les is om als bestuursorgaan te allen tijde te investeren in meer en vaak ook andersoortige communicatie aan burgers aan de voorkant van het proces.

In navolging van het verzoek van het Kamerlid Sneller van D66 om een bestuursorgaan te vinden dat wil experimenteren met het structureel inzetten van mediation in geschillen tussen burger en overheid zijn de deelnemers zowel tijdens de bijeenkomst als na afloop schriftelijk hiertoe uitgenodigd en is aan hen ondersteuning aangeboden. Dit heeft tot op heden nog niet geleid tot een concrete aanmelding. De komende tijd worden, mede op verzoek van de VNG, samen met de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties die vanuit Passend Contact met de Overheid (PCMO) verantwoordelijk is voor het onderwerp mediationvaardigheden, nog een zestal themasessies georganiseerd over de informele aanpak en de inzet van mediation binnen het bestuursrecht. Ook wordt een themabijeenkomst specifiek voor bestuursorganen georganiseerd. Mogelijk dienen zich naar aanleiding hiervan alsnog geïnteresseerde bestuursorganen aan die het voortouw willen nemen mediation binnen het bestuursrecht verder te brengen. Daarnaast worden enkele bestuursorganen rechtstreeks door Burgergerichte overheid benaderd met de vraag of zij willen meewerken aan een pilot om mediation en mediationvaardigheden op meer reguliere basis in te zetten bij geschillen met burgers.

4.4. Mediation na verwijzing door rechter

Vanaf 1 maart 2023 zal een startbijdrage gaan gelden om verwijzing naar mediation vanuit de rechtspraak te stimuleren. Dit houdt in dat partijen die niet voor een toevoeging in aanmerking komen de eerste 2,5 uur van de mediation niet hoeven te betalen. De mediator ontvangt voor die uren de startbijdrage van de Raad voor Rechtsbijstand. Met deze maatregel wordt beoogd mediation te stimuleren in de gevallen waarin mediation passend is, om partijen te bewegen hun geschillen zoveel mogelijk in onderling overleg op te lossen en daarmee de kans op een duurzame oplossing te vergroten.

4.5. Lopende pilots en overige activiteiten

4.5.1. Juridisch dashboard Sociale Verzekeringsbank

Samen met de Sociale Verzekeringsbank (SVB) is een eerste versie van een juridisch dashboard opgesteld. Dit dashboard betreft een kwalitatief dashboard voor intern gebruik waarin alle signalen die betrekking kunnen hebben op knelpunten voor klanten van de SVB gebundeld zijn. Het dashboard koppelt verschillende bronnen waaruit mogelijke knelpunten kunnen worden afgeleid en maakt ook zichtbaar hoe een knelpunt wordt opgepakt en opgevolgd. Naast het dashboard is een stappenplan opgeleverd om te komen tot een cijfermatige analyse van de verbeterpunten. Een doorontwikkeling van het dashboard wordt door de SVB binnen het interne programma Bestuursrecht op Maat opgepakt. De inzet vanuit Burgergerichte overheid is daarmee voltooid.

4.5.2. Vervolg pilot Ontwikkeling digitaal bezwarenplatform gemeenten

Naar aanleiding van de succesvolle 'proof of concept' voor een digitaal bezwarenplatform, hebben het ministerie van JenV en het ministerie van BZK besloten om een vooronderzoek uit te voeren naar de implementatie en financiering van een dergelijk platform, inclusief een 'go-no go-besluit' over de bouw ervan. Het bezwarenplatform is een online ondersteuningstool die burgers – ook degenen die minder digitaal vaardig of minder zelfredzaam zijn – informatie geeft en ondersteunt wanneer zij overwogen bezwaar te maken tegen een gemeentelijk besluit.

4.5.3. Start SHARE – vind samen het alternatief

Eind 2022 is gestart met de ontwikkeling van een instrument voor medewerkers van het Loket, genaamd SHARE. Dit instrument helpt om in gesprek met burgers die een conflict hebben met de overheid sneller en beter inzicht te krijgen in het probleem en in de mogelijke oplossingsrichtingen.

De overheid wil dat iedereen toegang heeft tot passende informatie, hulp en advies bij juridische problemen met de overheid. Veel burgers kiezen in dit soort situaties nu snel voor een juridische procedure, maar mogelijk passen andere vormen van hulp beter bij het oplossen van het juridische probleem. Dit initiatief, uitgevoerd door TU Delft in nauwe samenwerking met het Loket, biedt een innovatieve methodiek om de aanknopingspunten voor alternatieve geschilbeslechting te herkennen tijdens gesprekken met de burger met een hulpvraag. Daarnaast versterkt de aanpak het leervermogen van de burger, medewerker van het Loket en het bij de casus betrokken bestuursorgaan door het adaptieve vermogen van de methodiek.

4.6. Samenwerking met andere initiatieven

Naast de activiteiten die geïnitieerd worden vanuit Burgergerichte overheid zelf, is het deelprogramma onderdeel van een interdepartementaal netwerk waarin gewerkt wordt aan een aantal aanpassingen van de Algemene wet bestuursrecht (Awb) met als uitgangspunt een meer mensgerichte Awb (wetsvoorstel versterking waarborgfunctie Awb). Meer informatie hierover is terug te lezen in de brief van 11 juli 2022 over *Acties kabinet bevorderen menselijke maat wetten en regels* die door de minister van BZK mede namens mij en de minister voor Armoedebeleid, Participatie en Pensioenen aan de Tweede Kamer is gestuurd.⁹ Daarnaast blijft Burgergerichte overheid samenwerken met andere initiatieven en programma's gericht op het meer burgergericht werken door de overheid, zoals het programma Werk aan Uitvoering (WaU) en Passend Contact met de Overheid (PCMO).

5. Financiën

In het Coalitieakkoord is € 154 miljoen beschikbaar gesteld voor het versterken van de sociale advocatuur in lijn met scenario 1 van de commissie-Van der Meer. Hiertoe zijn per 1 januari 2022 de vergoedingen verbeterd voor advocaten en mediators werkzaam in het stelsel. Om dit vooruitlopend op de nodige wetswijziging al per 1 januari 2022 te kunnen realiseren, is hiervoor eerst gebruik gemaakt van een anticiperende beleidsregel. Per 1 september 2022 zijn de hogere vergoedingen ook wettelijk vastgelegd met de wijziging van het Besluit vergoedingen rechtsbijstand (Bvr) en het Besluit toevoeging mediation (Btm). De kosten voor het doorvoeren van scenario 1 van de commissie-Van der Meer bedragen naar verwachting (bij gelijkblijvende instroom van toevoegingsaanvragen) € 131 miljoen per jaar. Omdat met de anticiperende beleidsregel alleen de begunstigende maatregelen van scenario 1 konden worden doorgevoerd, heeft het gebruik hiervan extra kosten met zich meegebracht. De kosten voor de anticiperende beleidsregel bedragen (eenmalig) € 7,2 miljoen voor 2022. Voor 2022 komen de totale kosten voor de hogere vergoedingen conform scenario 1 uit op ongeveer € 138 miljoen. Het resterende bedrag van € 16 miljoen is ingezet ter dekking van de hogere uitgaven dan verwacht aan extra uren in toevoegingszaken.

⁹ Kamerstukken II 2021/22, 35510, 102.

De reiskostenvergoeding wordt gefaseerd aangepast. In eerste instantie wordt de huidige vergoeding van € 0,09 per kilometer vanaf – naar verwachting – 1 juli 2023 met een anticiperende beleidsregel verhoogd naar € 0,21 per kilometer, vanaf 1 januari 2024 is dat € 0,22. Omdat een anticiperende beleidsregel geen benadelende werking mag hebben, blijft de reiskostenvergoeding voor piketten binnen het ressort waar de advocaat werkzaam is € 0,37 per kilometer zo lang de beleidsregel geldt. Als de aanpassing van de reiskostenvergoeding wettelijk is geregeld in het Bvr, dan zal ook de hogere vergoeding in piketzaken worden bijgesteld naar het uniforme tarief van € 0,22 per kilometer. De inwerkingtreding van het aangepaste Bvr is voorzien vanaf 1 april 2024. Hoewel de aanpassing per saldo een hogere reiskostenvergoeding betekent, zal de komende tijd in kaart worden gebracht of deze voor advocaten die veel piketzaken doen nadelige gevolgen kan hebben.

Voor 2023 bedragen de kosten van de verhoging van de kilometervergoeding circa € 1,9 miljoen, voor 2024 circa € 3,7 miljoen en vanaf 2025 structureel ongeveer € 3,5 miljoen per jaar. Deze kosten worden gefinancierd binnen het huidige budget voor rechtsbijstand. Eventuele incidentele kosten van de wijziging van de kilometervergoeding voor aanpassingen van de ICT-systemen bij de Raad worden nog in beeld gebracht.

Bij voorjaarsnota zal worden gezien, mede op basis van een actualisering van de ramingen rechtsbijstand, in hoeverre de beoogde versterkingen in de eerste en tweede lijn van de stelselvernieuwing, waaronder ook de noodzakelijke ICT-investeringen, voor 2023 en verder gerealiseerd kunnen worden binnen het huidige kader. De Tweede Kamer wordt hierover in de volgende voortgangsrapportage geïnformeerd.

Bijlagen bij deze voortgangsrapportage:

1.1 Rapport 'Inzicht in pilots' met bijlage

1.2 Boekje 'Over de drempel naar betere rechtshulp'

1.3 Bloemlezing over procedures tussen burger en overheid en procedeedrag overheid

1.4 Factsheet WODC-onderzoek hoger beroepen ingesteld door bestuursorganen